12

Kultur og offentlige institusjoner

- Kultur gir et levende sentrum … 150
- Aktiviteter og møtesteder … 151
- Registrering og planlegging … 156

Litteratur

- Estetikk i statlige bygg og anlegg. Administrasjonsdepartementet, Kulturdepartementet og Samferdsels-departementet 1996. Veileder. 38 s.
- Lokale og regionale kulturbygg. Retningslinjer for søknad om statsmidler. Kulturdepartementet 1999.
- Arkitektur og kulturbygg. Veileder for søkere. Norsk kulturråd 1999.
- Arkitektur og omgivelser – møtestedet. Veileder for søkere. Norsk kulturråd 1997.

Kultur gir et levende sentrum

Sentrum er byens kulturelle tyngdepunkt
Byene er et mangfold av uttrykks- og livsformer i kontinuerlig forandring , og dette gir gode vekstvilkår for kunst- og kulturlivet. Byene kan tilby alternative sosiale og kulturelle arenaer, marginale og flerkulturelle miljøer og et mylder av uttrykksformer. Det er denne sammensatte bysituasjonen kunstnere av ulike slag oppsøker og dermed bidrar til å gjøre byene så attraktive for stadig nye grupper, og særlig for unge.

I et levende bysentrum danner kulturlivet sammen med handelen den viktigste rammen for de sosiale møtene og er en forutsetning for å utvikle sterke og livskraftige sentrumsområder som trekker folk fra hele byen og regionen. Kulturbygg og andre offentlige bygg og institusjoner bidrar til aktivitet og til å gjøre sentrum til samlingssted også om kveldene og i helgene.

Offentlige bygg har vært med å forme byen
En rekke offentlige og allmene bygninger og institusjoner har vært sentrale i forhold til å danne byens egenart og identitet.

Byens mest representative bygg og anlegg finner vi som regel i sentrum. Der er rådhuset, kirken, de gamle skolene, biblioteket og jernbanestasjonen, der er byparken og Storgata.

Offentlige bygg og kulturanlegg som skal tjene befolkningen i en større by eller region, må fortsatt ha plass i sentrum for å bygge opp under dette som byens kulturelle tyngdepunkt og viktigste møteplass. De senere års utvikling med å flytte ut viktige offentlige funksjoner til områder i byens utkant har bidratt til å svekke sentrum.

Vi kan legge til rette for kulturaktiviteter
Tendenser og bevegelser innen kunst og kultur er uløselig knyttet til større samfunnsendringer, og lar seg vanskelig planlegge. Men gjennom planlegging og kulturpolitikk kan det legges til rette for og støttes opp om ulike kulturuttrykk og kunstformer. Ikke minst kan det offentlige sørge for at det finnes egnede lokaler for ulike typer kulturaktiviteter til en overkommelige pris, selv i byens sentrum der leieprisene ofte bestemmes av sterkt konkurrerende, kommersielle virksomheter.

UTDYPING
Med kultur og kulturaktiviteter menes her hele spektret av kulturelle uttrykksformer, fra det tradisjonelle til det eksperimentelle og grensesprengende, fra det høyst profesjonelle til folkelig utfoldelse. Også museer, bibliotek og mer kommersielle virksomheter, representert ved for eksempel kino- og konserttilbud hører med.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

Kinoene er blant institusjonene som bidrar mest til aktivitet og til å gjøre sentrum til samlingssted også om kveldene og i helgene.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

Nationaltheatret: Kulturinstitusjon og identitetskapende landemerke.

Tradisjon møter fornyelse
De tradisjonelle kulturformene og nye kunstuttrykk utfordrer hverandre stadig. Et økende antall kunstnere, særlig innen scenekunst og musikk, arbeider utenfor etablerte institusjoner, ofte i grupper og ensembler. Innpassing av lokaler for slike virksomheter, med utstyr og produksjonsmidler, vil sterkt kunne bidra til et levende bysentrum.

Det flerkulturelle samfunn
Norge er i ferd med å bli et flerkulturelt samfunn, der minoriteters kulturelle uttrykk blir en vanlig del av hverdagen. Spesielle tiltak kan settes i verk for å fremme flerkulturell kunst og kultur. Dette bør være åpne aktiviteter der kulturene møtes for å brytes og berike hverandre.

→→

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

Tradisjon og fornyelse i gamle Oslo
Det Åpne Teater på Grønland holder til i en ombygget vekstedbygning og er et samtidsteater og bydelsteater i Gamle Oslo. Teatret utvikler tekster i samarbeid med dramatikere, arrangerer kurser og workshops og produserer forestillinger, ofte i samarbeid med det frie scenekunstmiljøet. I bakgården ligger en liten bydelskafé.

FOTO: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

Det flerkulturelle samfunn: Fra politistasjon til kulturstasjon i Gamle Oslo
Internasjonalt kultursenter og museum (IKM) holder til i lokalene etter Grønland politistasjon i Gamle Oslo. Bydelen har beboere fra ca 50 nasjoner. Formålet med stiftelsen er å fremme respekt og forståelse mellom mennesker med ulik kulturell bakgrunn. Det arrangeres utstillinger, seminarer og kurs hvor fagpersoner fra ulike nasjoner deltar. Senteret fungerer som et ressurs- og kompetansesenter for flerkulturell formidling.

Det profesjonelle og det folkelige
Den profesjonelle kunsten og den folkelig kulturutfoldelsen styrkes gjennom et levende vekselspill. Lag og amatørgrupper, kunst- og kulturskoler inspireres og lærer av kontakten med de profesjonelle. Lokaler og utstyr for profesjonell kultursatsing kommer derfor også det frivillige kulturlivet til gode.

Kunst og kulturaktiviteter i offentlige rom
Tak over hodet er viktig, men kunst og kulturaktiviteter lar seg ikke begrense av kulturhusets fire vegger. Alle arenaer kan tas i bruk, også byens rom og overflater, alt fra reklameboards til historiske steder. Det offentlige rommet kan berikes permanent med god arkitektur og formgiving og med utsmykning i form av fontener, skulpturer og monumenter, og det kan tas i bruk til spesielle kulturaktiviteter og manifestasjoner.

Ungdomskultur
Ungdom trekkes mot sentrum, mot aktivitetene, mangfoldet og de sosiale mulighetene. Gjennom møtet med kunst- og kulturaktiviteter knyttes kontakt med verden utenfor, det gjør byen større og mer spennende. Kulturaktiviteter kan gi unge mennesker innhold og inspirasjon i hverdagen. Derfor er det viktig at ungdom møter kunst- og kulturutfoldelse og tilbud om deltagelse når de besøker og oppholder seg i sentrum.

Idrett og lek
Ofte forsømmes plasser for idrettslek og uteaktiviteter sentralt i byen. Om ikke gata lenger er tumleplass for ballspill og andre leker og aktiviteter, kan parken, løkka, bakgården og allmenningen tilrettelegges med små virkemidler. Sentrumsgater og torg kan også med en viss tilrettelegging brukes som arena for idrettsaktiviteter og arrangement som løp, sykkelritt, basketball og rullebrett.

Kunstnerisk medvirkning i planlegging
«Kunstnerblikket» representerer ofte en annen og friere forståelse av våre omgivelser, og kan være en betydelig ressurs for planlegging. Sammen med arkitekters og byplanleggeres helhetstenkning, landskapsarkitekters kompetanse og brukergruppers erfaringsbakgrunn, kan kunstnere delta i planlegging og prosjektering, både i idé- og i utformingsfasen.

Idrett og lek i sentrum
Barns uformelle lek og større folkelige idrettsarrangementer hører med i et levende sentrum.

FOTO: JIM BENGTSON

Utsmykning i Bergen og Oslo
Både selvstendige skulpturer og integrering av kunstneres verk i bygningers fasader skaper innhold i de offentlige rom.
Over Den blå stenen, en gave til Bergen by, er blitt det sentrale møtepunktet i sentrum og utgangspunkt for mang en livlig kveld på byen.
Til høyre Her brukes murstein som dekorativt element integrert i bygningens arkitektoniske uttrykk i Oslo Spektrum.

FOTOS: SVEIN MAGNE FREDRIKSEN

EKSEMPEL

Kunstnerisk medvirkning i planlegging av byrom

Prosjekt byromspolitikk i Kristiansand
Prosjektet var et samarbeid mellom kommunen ved teknisk etat, kulturetaten, byarkitekten og parkvesenet, og organisasjonen for handelsstanden «Midt i Markens». I samarbeid med arkitekt og bildende kunstner ble prinsipper for rehabilitering og standardheving av den eldste gågaten i Markens gate illustrert.
Forslagene dreide seg om fasadebehandling, belegning, beplanting, møblering, skilting og belysning. En hensikt med prosjektet var også å belyse generelle prinsipper som kunne ligge til grunn for en byromspolitikk for hele Kvadraturen.
Prosjektet er videreført av teknisk sektor i prosjekt «Markens gate» som også legger arkitekt/designkonkurransen «Handlegatens ansikt» til grunn for videre arbeid.

Lokaler for allsidig kulturell virksomhet

Kinoen er den kulturinstitusjonen som i dag trekker størst publikum og har derfor en viktig rolle å spille i et levende sentrum. Kinodriften er under forandring og utvikling. Oppdeling i mindre kinosaler, og ulike kombinasjoner av kinodrift og andre virksomheter har vitalisert kinoen som viktig møtested.

I flere byer har biblioteket fått en renessanse. Ved nye bygg sentralt plassert, er de under utvikling også som multikulturelle arenaer og populære møteplasser i bysentrum.

Kirkene utnyttes i stadig større grad til ikke-kirkelige arrangementer, som for eksempel konserter og dramaforestillinger. Norges første rene «kulturkirke», Jakobs kirke, ble innviet i Oslo i februar 2000.

Det er et stort og udekket behov for gode scener som kan ta imot profesjonell kunst utenfra eller tilby profesjonelle forhold for lokale kunstnere. På scenekunstområdet er genregrensene i ferd med å viskes ut. Musikk, dans og drama, lyd, lys og bilder, scenografi, teknologiske virkemidler og fysiske uttrykk utgjør materiale for forestillinger.

De aller fleste aktiviteter på kunst og kulturområdet trenger lokaler, ikke egne bygg. Fysisk samlokalisering av kulturformål er et virkemiddel for å få til samordning på tvers av områder og få bedre utnyttelse av lokaliteter. Flerfunksjonshus, eller korte avstander mellom ulike tilbud i sentrum, skaper møteplasser og gir synergieffekter.

Samtidig gjennomgår byene betydelige bruksendringer av bygninger og anlegg. Stasjonsbygninger, havneområder, nedlagte posthus og butikklokaler kan overtas av kunstnere, kulturinstitusjoner og organisasjoner. Gjenbruk og funksjonsendringer krever tilpasning og tilrettelegging, men innebærer ofte en ressursbesparelse i forhold til nybygg.

Symbol og landemerke
Kirken i Kristiansand har en markert beliggenhet. Som eneste bygg bryter den med kvadraturplanen og er plassert diagonalt øst–vest slik en kirke skal ligge.

FOTO: SANDNES SENTRUM

Studenter skaper liv
Studenter og skoleungdom bruker byen. Enten de bor eller studerer i sentrum, befolker de gater og plasser, de sykler, går og reiser kollektivt og representerer en betydelig kjøpekraft.
I Sandnes skjer salget av brukte bøker til videregående utdaning midt i gågata. Bergen har et betydelig antall studieplasser sentralt, og studentene setter et sterkt preg på bylivet. I Kristiansand har Høgskolen i Agder nylig flyttet fra Kvadraturen til Gimlemoen utenfor sentrum. Dette vil nødvendigvis gi studentene et noe fjernere forhold til livet i Kvadraturen.

FOTO: TURID HAALAND

Kulturhus og varmestue – en «magnet» i Stavanger
Kulturhuset Sølvbergjet i Stavanger ble lagt midt i det eksisterende handelsområdet. Det inneholder blant annet bibliotek, møtelokaler, kino og kafé, og fungerer som varmestue og møtested for folk som også er på handletur i byen. Kartet viser konsentrasjon av forretninger inn mot kulturhuset. Lokaler nær Kulturhuset er attraktive for handelen.

UTDYPING

Støtteordninger

I de statlige støtteordningene har en i praksis skilt mellom spesielle og allmene kulturbygg, og mellom regionale, lokale og nasjonale bygg. Spesielle bygg har vært definert eller tolket som en-funksjonshus: teatre, gallerier, konserthus etc. Det er i hovedsak de større kommunene, regionssentrene og byene som har hatt behov eller marked for denne typen funksjonsspesifikke bygg. Generelle kulturhus, grendehus, samfunnshus og bydelshus har dekket behovet for lokalt kultur- og foreningsliv. Disse har i svært varierende grad funksjonell standard og tekniske fasiliteter som tilfredsstiller krav til samtidens kunstformidling. Kravet til spesialiserte lokaler i de generelle kulturbyggene øker. Samtidig beveger kunsten seg i stadig større grad på tvers av genregrensene. Kravene til generalitet, fleksibilitet og flerbruk i de spesielle kulturbyggene gjør seg gjeldende.

FOTO: NIKU

Kulturhuset USF i Bergen
Tidligere United Sardine Factories i Bergen er blitt til Kulturhuset USF. 12.000 kvadratmeter fabrikkgulv er omskapt til en stor kulturmaskin for formidling av musikk, film, teater, dans, billedkunst, kunsthåndverk med mer.
Området, Georgenes Verft, ligger på Nordneshalvøya, kloss inntil Bergen sentrum. Et større boligkompleks er under bygging på verftstomta i regi av Bergen og Omegn Boligbyggelag (BOB). Dette vil gi kulturhuset en bedre infrastruktur og bedre tilknytning til hele byen.

FOTO: MIREE ABRAHAM

Arendal bibliotek – et mangfoldig kulturtilbud
Det nye hovedbiblioteket i Arendal åpnet i mai 1998. Det ligger ved Torvet og åpner seg med en innbydende fasade mot et av sentrums fineste byrom. Biblioteket er et åpent, sosialt og kulturelt møtested, der alle tilbud er gratis for brukeren. Det gode teknologitilbudet trekker spesielt ungdom til biblioteket. Det samarbeides med lag., foreninger og organisasjoner om en rekke aktiviteter, som for eksempel forfattertreff, billedbokstunder, dukketeater, drama, dans, konserter, koropptredener, bokkafé, leseringer, utstillinger, foredrag, kurs, med mer. Første driftsår hadde biblioteket 365 000 besøk. Det tilsvarer 9,3 besøk pr innbygger. Bildet viser korbesøk fra Latvia.

Offentlige bygg og institusjoner

Alle offentlige bygg og institusjoner bør ha et eget beskrivende avsnitt i en sentrumsplan, ledsaget av en enkel kartfesting av beliggenhet. Avsnittet bør vise sammenhengen med byrommene slik at disse viktige symbolbyggene kan ses i relasjon til plassdannelser og den sentrale gatestrukturen både formmessig og funksjonelt.

Det kan problematiseres rundt utflyttede eller planlagt utflyttede eller nedlagte offentlige funksjoner. Det bør pekes på hvor nye offentlige funksjoner kan plasseres. Det kan vises hvordan ekspansjonsbehov eller endrede funksjonskrav kan løses innenfor eller i nær tilknytning til eksisterende sentrumsstruktur, slik at utflytting eller nyetablering utenfor sentrumskjernen kan unngås. En sentrumsplan bør gi klare føringer for fylkeskommunale og statlige lokaliseringer av institusjoner og administrasjonsbygg.

Kulturaktiviteter

En status for byens kulturpolitikk og en registrering av byens kulturliv må ligge til grunn for planer og prioriteringer. Sentrumsplanleggingen kan legge til rette for kulturaktiviteter i sentrum og utforme strategier i samarbeid med representanter for kunst- og kulturorganisasjoner.

Det kan gjerne lages et program for kultur i sentrum, med kortsiktige og langsiktige mål, strategier, prioriteringer og virkemidler. Dette arbeidet kan ikke gjøres isolert fra kulturarbeidet i kommunen for øvrig, men må utarbeides som en del av kommunens generelle kulturpolitikk.

Gjennom kartlegging kan kommunen:

- Gjøre rede for byens kulturaktiviteter, -institusjoner og -aktører på ulike nivåer, og for ulike kunstområder.
- Registrere eksisterende kulturarenaer, deres lokalisering i forhold til hverandre og i forhold til andre offentlige funksjoner, fysisk tilgjengelighet, spredning og fortetninger av kulturtiltak.
- Registrere mulige tomter og lokaler for nye tiltak og peke på kvaliteter og muligheter.

Kommunen har som regel kjennskap til de etablerte organisasjoner, institusjoner, lag og foreninger. Det er også viktig å kartlegge virksomhetenes aktivitetsnivå og publikumsgrupper. I tillegg kan kommunen bruke sine nettverk til å danne seg et bilde av uavhengige og frie kunstnergrupper, ensembler og enkeltstående kunstnere, slik at også uavhengige initiativer kan støttes opp under.

Utvikling på kulturfeltet forutsetter deltakelse fra flere faggrupper. Det kan hentes inn kompetanse der kommuneadministrasjonen selv ikke har tilstrekkelig innsikt.

Et program eller handlingsplan for ulike typer kultursatsinger kan gi innspill både til kommuneplanarbeidet generelt og til sentrumsplanen. I programmet bør kommunen definere sin rolle i kulturlivet og sitt ansvar som planleggende, gjennomførende og finansierende instans. Programmet kan for eksempel omfatte:

- Kommunens egne initiativ, aktiviteter og ansvarsområder.
- Kriterier for prioritering av større tiltak og vurderinger med tanke på langsiktig drift.
- Kriterier for kommunal støtte til prosjekter.
- Satsninger på kunstnerinitierte prosjekter og støtte til kulturentreprenører.
- Bruk av byen og bykulturen som ressurs.
- Bruk av kommunens materielle og bygningsmessige ressurser til kulturformål.
- Bruk av kunst- og kulturfaglig kompetanse.

EKSEMPEL

Fredrikstad: Kartlegging og målsetting

Kartlegging av kulturarenaer og møteplasser

- Viktige kulturbygg (røde sirkler)
- Restauranter og kaféer (blå sirkler)
- Kulturarenaer i parker og byrom (grønne sirkler)
- Viktige sammenhenger (grønne stiplete linjer).

Sentrumsplanens mål for kultur og byliv

- Bygge et nettverk av attraktive møtesteder og fellesrom for lek, opphold og deltakelse i ulike kulturaktiviteter, og som gir gode presentasjonsmuligheter for ulike kunstuttrykk.
- Styrke offentlige kulturhus og -anlegg som attraktive og involverende møtesteder med en identitetsskapende funksjon og som fremheves som landemerker og knutepunkter.
- Sikre allmennkultur og nærmiljøtiltak for sentrums beboere i form av tilstrekkelige og egnede arealer og anlegg/innretninger for rekreasjon og lek i og nær bykjernen.

EKSEMPEL

Stavanger: Kultur som satsingsområde for å styrke sentrum

Bjergsted musikksenter ligger nær Stavanger sentrum med Gamle Stavanger og sjøen som nærmeste naboer. Prosjektet «Blå promenade» langs havnearealene på sentrums sjøside knytter området sammen med bykjernen og de sentrale handelsstrøkene. Stavanger kommune ønsker å videreutvikle denne kulturparken som en del av sentrumsutviklingen. Satsingen begrunnes med at et levende kulturliv i stadig større grad blir et viktig element når det gjelder næringslivsetableringer og som trivelsefaktor for befolkningen.

I Bjergstedområdet organiseres allerede store musikkinstitusjoner, som for eksempel Stavanger symfoniorkester, og store deler av regionens frivillige musikkliv innenfor en campus-modell. Dette gir ringvirkninger, med blant annet etablering av mindre kulturbedrifter i tilknytning til området.

Bjergstedområdet har et stort potensiale både når det gjelder faglig aktivitet, eksisterende bygningsmasse og fysiske omgivelser. Nærheten til Stavanger sentrum gjør stedet egnet som regionalt knutepunkt for musikkaktiviteter. Det er krefter i sving for å få bygget et nytt konserthus med variert innhold som kan bli samlingssted for spesielle begivenheter og kulturmønstringer.